

УДК 811.161.81'31
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2026.10.3>

ІДЮСТИЛЬ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА: МОВНА КАРТИНА СВІТУ ПИСЬМЕННИКА

Наталія Власенко

старший викладач кафедри філології та мовних комунікацій
Дніпровського державного технічного університету
вул. Дніпробудівська, 2, м. Кам'янське, Україна
orcid.org/0009-0003-7039-8974

Анотація. У пропонованій статті детально розглядається ідіостиль Валерія Шевчука як унікальний феномен української інтелектуально-філософської прози кінця ХХ – початку ХХІ століття. Автор постає не лише як майстер слова, а як творець цілісного міфопоетичного всесвіту. Аналіз здійснено через призму мовної картини світу письменника, що ґрунтується на органічному поєднанні національної культури, фольклорних традицій та глибокої біблійної стилістики. Визначено, що ідіостиль Шевчука вирізняється високим рівнем філософичності, асоціативністю та багатошаровою символікою, що відображає складну взаємодію історичних, культурних та психологічних аспектів. Розглянуто роль хронотопу, етносимволіки, у творенні авторського стилю, а також значення цих елементів для формування національної ідентичності. Доводиться, що у текстах митця мова стає інструментом дослідження людського духу, де лексема-символ несе в собі генетичну пам'ять народу. Дослідження фокусується на кількох важливих аспектах.

Часопростір у творах Шевчука має вертикальну структуру, де сучасність постійно корелює з епохою бароко, створюючи ефект неперервності буття.

Письменник переосмислює архаїчні образи, надаючи їм нового екзистенційного значення. Використання алегоризму та метафоричності дозволяє автору будувати складні інтелектуальні лабіринти, характерні для «хімерної прози».

Митець віртуозно використовує багаті ресурси загальнонародної мови, прагнучи естетичної довершеності та демонструючи високу культуру письма. Кожен мовний засіб – від діалектизму до високого церковнослов'янзму – підпорядкований розкриттю ідейних настанов митця. Мовна картина світу, що постає з його текстів, є дзеркалом світовідчуття Шевчука, його ціннісних орієнтирів та віри в перемогу світла над хаосом.

Особливу увагу приділено парадоксальності мислення автора, яка виявляється у зіставленні сакрального і профанного, реального і фантастичного. Це створює особливу інтелектуальну напругу, що спонукає читача до активної співтворчості.

У підсумку доведено, що проза Валерія Шевчука є важливим внеском у розвиток сучасної української літератури, зокрема в контексті утвердження мовної та культурної самобутності. Письменник у повній мірі використовує багаті ресурси загальнонародної мови і прагне естетичної довершеності, виявляє в художніх текстах високу культуру письма. Використання мовних засобів підпорядковане розкриттю ідейних і естетичних настанов митця. Мовна картина світу художника слова, що постає зі створених ним текстів, є відображенням світовідчуття письменника, його ціннісних орієнтирів. Отже, творчість письменника є фундаментальним внеском у розвиток сучасної української літератури. Вона утверджує мовну та культурну самобутність України, демонструючи світові зрілість та глибину національного філософського дискурсу.

Ключові слова: ідіостиль, багатошарова мовна картина світу, бароко, стилістика, алегоризм, символізм, парадоксальність мислення, інтелектуальна проза.

VALERY SHEVCHUK'S IDIOSTYLE: A LANGUAGE PICTURE OF THE WRITER'S WORLD

Nataliya Vlasenko

Senior Lecturer at the Department of Philology
and Language Communications
Dnipro State Technical University
Dniprobudivska Str., 2, Kamianske, Ukraine
orcid.org/0009-0003-7039-8974

Abstract. The proposed article provides a detailed examination of Valeriy Shevchuk's idiostyle as a unique phenomenon within Ukrainian intellectual and philosophical prose of the late 20th and early 21st centuries. The author emerges not merely as a master of words, but as the creator of a holistic mythopoetic universe. The analysis is conducted through the prism of the writer's linguistic worldview, which is grounded in an organic fusion of national culture, folkloric traditions, and profound Biblical stylistics.

It is established that Shevchuk's idiostyle is characterized by a high degree of philosophical depth, associativity, and multilayered symbolism, reflecting the complex interaction of historical, cultural, and psychological aspects. The article examines the roles of the chronotope and ethno-symbolism in the formation of the author's style, as well as the significance of these elements in shaping national identity. It is argued that in the artist's texts, language becomes an instrument for exploring the human spirit, where the "lexeme-symbol" carries the genetic memory of the nation. The study focuses on several key aspects.

Space-time in Shevchuk's works possesses a vertical structure where modernity constantly correlates with the Baroque era, creating an effect of the continuity of being.

The writer reinterprets archaic images, endowing them with new existential meaning. The use of allegorism and metaphor allows the author to construct complex intellectual labyrinths characteristic of "chimerical prose" (*khymerna proza*).

The author masterfully utilizes the rich resources of the common national language, striving for aesthetic perfection and demonstrating a high culture of writing. Every linguistic tool – from dialectisms to high Church Slavonicisms – is subordinated to revealing the artist's ideological and aesthetic aims. The linguistic worldview emerging from his texts serves as a mirror of Shevchuk's perception of the world, his value orientations, and his faith in the victory of light over chaos.

Particular attention is paid to the paradoxical nature of the author's thinking, which manifests in the juxtaposition of the sacred and the profane, the real and the fantastic. This creates a specific intellectual tension that encourages the reader toward active co-creation.

In conclusion, it is proven that Valeriy Shevchuk's prose is a vital contribution to the development of modern Ukrainian literature, particularly in the context of asserting linguistic and cultural identity. The writer fully utilizes the vast resources of the language to manifest a high culture of artistic expression. Ultimately, his work serves as a fundamental contribution to the development of contemporary Ukrainian literature, demonstrating to the world the maturity and depth of national philosophical discourse.

Key words: idiostyle, multilayered linguistic worldview, Baroque, stylistics, allegorism, symbolism, paradoxical thinking, intellectual prose.

Вступ. У сучасному українському літературознавстві спостерігається зростаючий інтерес до проблеми вивчення індивідуального стилю письменника як важливого елемента його творчої ідентичності. Особливої уваги вартує ідіостиль Валерія Шевчука – одного з найяскравіших представників інтелектуально-філософської прози другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Його творчість вирізняється глибиною філософського осмислення буття, витонченістю мовної форми, багатством символіки та культурних алюзій. Шевчук виступає не лише як літератор, а й як культурний інтерпретатор українського світобачення, поєднуючи у своїй прозі модер-

ністські й традиційні елементи, історичне та міфологічне мислення. Його мова – це не лише інструмент художнього вислову, а й засіб пізнання, реконструкції й осмислення української ментальності [1].

Метою статті є дослідження особливостей мовної картини світу та ідіостилу й індивідуального словотворення видатного українського письменника Валерія Шевчука, а також вивчення індивідуальних новотворів митця, за допомогою яких письменникові вносить додаткові відтінки семантики, підкреслює різноманітні смислові акценти контекстів. Це дає можливість визначити індивідуальну неповторність письменника,

визначити його внесок у систему словесних художніх образів української мови.

Методологія дослідження. У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення, що

дозволили опрацювати широкий корпус художніх і критичних джерел для комплексного вивчення ідіостилю письменника. Елементи герменевтичного підходу сприяли глибшому розкриттю теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова художніх творів письменника виразно презентує його індивідуальну картину світу, визначає індивідуальний, неповторний стиль. Проблемі дослідження індивідуального стилю письменника через мову його творів присвячено чимало праць українських мовознавців – В. Дроздовського, О. Кухар-Онишко, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Л. Ставицької, А. Мойсієнка, Н. Дужик, С. Бибики та інших. Творчість Шевчука була предметом дослідження багатьох вчених: Л. Тарнашинської, О. Коляденко, С. Фурманова, Р. Корогородського, П. Білоуса, Н. Городнюк, Г. Ключек, В. Панченка, А. Горнятко-Шумилович. Аналізуючи мовотворчість письменника, вони враховували творчий та життєвий шлях письменника, його соціально-політичні погляди та літературні уподобання, метафору його творів як засіб моделювання художнього світу текстів автора.

Основний текст. Поняття мовної картини світу (МКС) є ключовим для сучасної лінгвістики, культурології та філософії мови. Воно охоплює уявлення про світ, які закріплюються і транслуються засобами мови, виявляючи особливості світобачення того чи іншого народу або індивіда. Згідно з цим підходом, мова не просто репрезентує дійсність, а формує її – вона відображає специфіку колективного й індивідуального досвіду, історичну пам'ять, систему цінностей, релігійні й міфологічні уявлення, естетичні норми [3].

Ідіостиль не існує ізольовано від ширшого мовно-культурного контексту: він формується на тлі національної мовної картини світу, водночас актуалізуючи й переосмислюючи її елементи. У цьому полягає тісний зв'язок між ідіостилем і мовною картиною світу: індивідуальний стиль стає способом реалізації й модифікації колективної моделі бачення світу. Кожен письменник у процесі

творчості ніби «перепишує» мовну картину світу крізь призму власного досвіду, чуття, ідейної позиції. Таким чином, ідіостиль є не лише формою самовираження, а й механізмом художньої інтерпретації дійсності [4].

У випадку Валерія Шевчука його ідіостиль виступає складною системою, в якій поєднано архаїчні й модерністські риси, історизм і психологізм, символізм і реалізм. Через індивідуально-авторське мовлення письменника постає глибока, багатопланова мовна картина світу, що вбирає в себе національні традиції, християнсько-міфологічну образність, філософські узагальнення та культурні алюзії [5].

Творчість Валерія Шевчука має глибоке коріння в українській культурній традиції, зокрема в бароковій естетиці, яка справила значний вплив на формування його ідіостилю. Бароко, як художній напрям, виникло в Європі у XVI–XVII століттях і вирізнялося високою емоційністю, контрастністю, символізмом, синтетичністю жанрів, намаганням відобразити складність світу та людини через алегорії, риторичні фігури, розгалужені метафори. В українському варіанті бароко тісно переплелися християнська філософія, фольклорна поетика та морально-дидактичні настанови, що стало підґрунтям для розвитку самобутнього літературного стилю [6].

У прозі Шевчука барокові елементи не є зовнішньою стилізацією, а органічною складовою його мовної картини світу. Передусім це виявляється у **складній синтаксичній організації тексту** – довгих розгорнутих періодах, інверсіях, повтореннях, багаторівневій риторичній структурі. Такі синтаксичні конструкції сприяють створенню ефекту піднесеності, урочистості, драматизму, який є характерним для барокової естетики [6]. Значну роль у стилістиці письменника відіграє *алегоризм та символізм*. Наприклад, образи *ночі, світла, дзеркала, драбини, хреста* – не лише мають сюжетну функцію, а й насичені метафізичними, сакральними, психологічними сенсами. Шевчук не лише стилістично наслідує барокову традицію, а й концептуально розвиває її ідеї – пошуку істини, спасіння душі, вічного протистояння добра і зла.

Крім того, бароко в ідіостилі Шевчука проявляється на **рівні композиції**: тексти часто побудовані як багаторівнева алегорія або притча, де події можуть мати кілька паралельних

смислових рівнів. Така структура тексту спонукає читача до глибокої інтерпретації, інтелектуального і духовного зусилля – ще одна риса барокового мистецтва [5].

Узагальнюючи, слід зазначити, що бароккові елементи в ідіостилі Валерія Шевчука є не просто стилістичним прийомом, а частиною глибокої естетико-філософської системи. Вони допомагають авторові виражати складність людської природи, трагічність історії, пошук сенсу буття, і водночас – створюють багатогранну, емоційно насичену мовну картину світу.

Фольклорно-міфологічна складова є однією з провідних у мовній картині світу Валерія Шевчука. Його твори глибоко вкорінені в традиціях народної культури, світоглядних уявленнях українців, архаїчній символіці, притаманній дохристиянському й християнському періодам. Через звернення до фольклору й міфу Шевчук не лише збагачує естетичний вимір художнього тексту, а й репрезентує національну ментальність, глибинні архетипи та колективну пам'ять народу [4].

У структурі мовної картини світу письменника **фольклорно-міфологічна символіка виконує кілька важливих функцій [7]:**

– *Концептуальна* – фольклорні образи й міфологеми стають ключовими концептами, які структурують художній світ. Наприклад, образ дерева в Шевчука – це не просто природний об'єкт, а багатозначний символ родоводу, життя, зв'язку поколінь, містичного зв'язку неба і землі. Так само хрест, коло, ніч, птахи, вода мають розширене значення, закорінене в народній символіці.

– *Світоглядна* – народна міфологія відтворює архаїчні уявлення про добро і зло, про космос і хаос, про життєві цикли, ритуали, долю, смерть. Шевчук вводить у прозу давні уявлення про «нечисту силу», «перелесників», «відьом», «домовиків», але трактує їх не лише як елементи фольклорного страху, а як символи внутрішнього світу людини, її етичних і духовних сумнівів.

– *Психоаналітична* – через міфологічні образи автор висвітлює глибинні психологічні конфлікти героїв. Наприклад, образ русалки може бути проекцією пригніченої пристрасті або втіленням жіночого начала, що не знайшло реалізації у патріархальному суспільстві. Таким чином, міф трансформується в засіб осмислення підсвідомого.

– *Культурно-історична* – у прозі Шевчука міфологія є виявом неперервності культурного коду українського народу. Письменник часто реконструює забуті або витіснені образи, інтегруючи їх у сучасний художній дискурс. Це дозволяє поєднувати історичну правду з естетичною вигаданістю, робити текст глибоко національним, але водночас універсальним.

Фольклорно-міфологічна символіка в ідіостилі Шевчука – це не вторинне нашарування, а **центральна категорія**, яка формує не лише образну, а й філософську основу тексту. Вона забезпечує глибину смислів, багатовимірність образів, а також дозволяє письменникові поєднати індивідуальне й колективне, сучасне й архаїчне у єдиному художньому просторі.

Психологізм прози автора – не прямолінійне зображення емоцій чи думок персонажа, а багаторівнева система відображення **внутрішнього світу людини**. Шевчук застосовує **внутрішній монолог, потік свідомості, ретроспекції, психоаналітичне занурення у минуле**, що дозволяє читачеві відчувати не лише події, а й глибинні зрушення у душі героя. Наприклад, у романі «**На полі смиренному**» головний герой поступово відкриває трагічну правду про своє походження, що спонукає його до внутрішньої переоцінки власного життя, віри, ролі у світі. Письменник також часто застосовує **символічні деталі**, які стають ключами до розуміння внутрішніх станів персонажів. *Предмети, звуки, сни, кольори, погода* – все набуває глибокої психологічної функції. Велику роль для розуміння героя відіграє також його портрет [7]. Через ці елементи він створює атмосферу тривоги, надії, спокути, гріховності або прозоріння.

У прозі Шевчука **час і простір** не є лінійними чи реалістичними – навпаки, вони відзначаються **нерівномірністю, циклічністю, символізмом**. Хронотоп у творах автора – це не фон подій, а активна складова сенсової структури.

Час у Шевчука – переважно **міфологічний або психологічний**, часто – **розмитий, нелінійний**. Події можуть розгортатися у формі спогадів, бачень, містичних нав'язливих образів, де минуле й теперішнє поєднуються, а майбутнє постає як невизначене або передчує. Такий хронотоп створює ефект «позачасовості», а це, у свою чергу, сприяє філософській інтерпретації людського буття.

Простір – замкнутий, символічний, часто пов'язаний із сакральними координатами. Типовими є *хата, дім, церква, поле, ліс, гора* – архетипні простори, що символізують відповідні життєві стани. Наприклад, дім у творах Шевчука може бути і простором родинного тепла, і місцем тягаря пам'яті, а гора – місцем одкровення або страждання (як у романі «Дім на горі»).

Важливе місце займає також **місто як хронотоп**. У деяких творах Шевчука з'являється простір міста (часто історичного, середньовічного), який уособлює цивілізаційний конфлікт, зіткнення сакрального і профанного, високого і нищих інстинктів. Простір тут впливає на настрої героїв, структурує сюжет, задає морально-філософські орієнтири.

Висновки. Дослідження ідіостилю Валерія Шевчука у контексті мовної картини світу дозволяє глибше осмислити як індивідуальні особливості його художнього мислення, так і загальні тенденції української літературної традиції кінця ХХ – початку ХХІ століття. Ідіостиль письменника формується на основі його унікального погляду на світ, що пов'язано з поняттями мовної особистості та мовної картини світу. Мова його творів є джерелом для вивчення глибинних сенсів, філософських і культурних концептів. Шевчук творить власну реальність через слово – моральну, естетичну, філософську. У його творах відображена складна взаємодія макрокосму і мікркосму, де «мала людина» вміщує у собі весь внутрішній всесвіт. Риси його стилю – асоціативність, філософічність, заглиблення у тонкі порухи людської душі.

Лексика на позначення абстрактних понять (страх, надія, розум) оживає в образах-персонажах. Ці художні засоби дозволяють читачеві відчувати глибину внутрішнього світу героя.

Шевчук є глибоко національним письменником. Його мовна картина світу вкорінена в українській культурі та традиції, навіть якщо її образи універсальні. Назви рослин, побутові предмети, етнічні символи – усе це формує барвисту, національно забарвлену палітру текстів.

Усі ці елементи створюють гармонійно впорядковану картину світу письменника, де людина живе за національними традиціями, у глибинному зв'язку з природою, історією та духовністю свого народу. Через конкретне, зокрема – національне, Шевчук розкриває універсальні смисли, демонструючи, що мовна картина світу – це відображення цілісного космосу, в якому українська ідентичність займає важливе місце.

Отже, ідіостиль Валерія Шевчука є **самобутнім феноменом української літератури**, в якому відображено національну ментальність, духовні пошуки людини, вічну боротьбу добра і зла. Його художній світ – це **інтелектуальний простір сакрального і буденного, історичного і позачасового**, де слово набуває символічного значення і трансформується у засіб пізнання буття.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз ідіостилів сучасних українських прозаїків, а також на вивчення рецепції творчості В. Шевчука у контексті світової літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волос Я. В., Левченко О. П. Статистичний профіль ідіостилю Валерія Шевчука (Морфологічний рівень). *Слобожанський науковий вісник. Серія : Філологія*. № 3, 2023. С. 32–36.
2. Гладун З. О. Основні підходи дослідження індивідуального стилю письменника. *Молодий вчений*. 2019. № 11(2). С. 944–946.
3. Павличко О. О. Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. С. 186–191.
4. Артюх Н. Творчість В. Шевчука як приклад елітарної літератури. Традиція бароко ХХ ст. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2011. № 10. С. 40–44.
5. Бабій І. О., Семенюк О. А. Метафоричність художнього мовлення В. Шевчука (на матеріалі повісті «Птахи з невидимого острова»). *Закарпатські філологічні студії*, 2018. Вип. 4. Том 1. С. 11–15.
6. Переломова О. С. Презентація мовної картини світу Валерія Шевчука в індивідуальному словотворенні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. «Філологія. Журналістика»*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 32 (71), № 5, Ч. 1. С. 44–52.
7. Авксентьева Г., Малицька О. Специфіка портретування у збірці Валерія Шевчука «У череві апокаліптичного звіра». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2020. № 46 т. 3. С. 4.

REFERENCES

1. Volos, Ya. V., & Levchenko, O. P. (2023). Statystychnyi profil idiostyliu Valerii Shevchuka (Morfolohichnyi riven) [Statistical profile of Valeriy Shevchuk's idiostyle (Morphological level)]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriya : Filolohiia*, vol. 3, pp. 32–36. [in Ukrainian].
2. Hladun, Z. O. (2019). Osnovni pidkhody doslidzhennia indyvidualnoho styliu pysmennyka [Basic approaches to the study of a writer's individual style]. *Molodyi vchenyi*, vol. 11(2), pp. 944–946. [in Ukrainian].
3. Pavlychko, O. O. (2010). Movni i kontseptualni kartyny svitu [Linguistic and conceptual pictures of the world]. *Zb. nauk. pr. Kyiv: VPTs «Kyivskyi universytet» – Collection of Scientific Papers. Kyiv : Publishing and Polygraphic Center «Kyiv University»*, pp. 186–191. [in Ukrainian].
4. Artiukh, N. (2011). Tvorchist V. Shevchuka yak pryklad elitarnoi literatury. Tradytsiia baroko XX st. [V. Shevchuk's work as an example of elitist literature. The Baroque tradition of the 20th century]. *Ukrainska mova y literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, litseiiakh ta kolehiumakh*, vol. 10, pp. 40–44. [in Ukrainian].
5. Babii, I. O., & Semeniuk, O. A. (2018). Metaforychnist khudozhnoho movlennia V. Shevchuka (na materialy povisti «Ptakhy z nevydymoho ostrova») [Metaphorical nature of V. Shevchuk's artistic speech (based on the story «Birds from the Invisible Island»)]. *Zakarpatski filolohichni studii*, vol. 4(1), pp. 11–15. [in Ukrainian].
6. Perelomova, O. S. (2021). Prezentatsiia movnoi kartyny svitu Valerii Shevchuka v indyvidualnomu slovotvorenni [Presentation of Valeriy Shevchuk's linguistic picture of the world in individual word formation]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Ser. «Filolohiia. Zhurnalistyka»*, vol. 32(71), no. 5(1), pp. 44–52. [in Ukrainian].
7. Avksentieva, H., & Malyska, O. (2020). Spetsyfika portretuvannia u zbirtsi Valeria Shevchuka «U cherevi apokaliptychnoho zvira» [Specifics of portraiture in Valeriy Shevchuk's collection «In the Belly of the Apocalyptic Beast»]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. : Filolohiia*, vol. 46(3), p. 4–7 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026